

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 739.1(497.4 Cerklje)"18"
prejeto: 9. 11. 2005**Marjetica Simoniti**

muzejska svetovalka v pokoju, Maistrova 16, SI-2000 Maribor

Srebrnina na gradu Strmol

IZVLEČEK

Srebrno namizno posodje in drugi okrasni predmeti iz srebra na gradu Strmol izvirajo iz različnih, predvsem srednjeevropskih srebrarskih središč, razen nekaterih posod ruske provenience. Med njimi so ročno izdelani kosi, večino pa predstavljajo serijski, že industrijski izdelki. Slogovno jih opredeljujejo značilnosti historicističnih slogov, ki so prevladovali v umetni obrti od srede 19. do začetka 20. stoletja. Med njimi sta bila najbolj priljubljena barok in rokoko, ki kot slogovni usmeritvi prevladujeta tudi v srebrnih historicističnih izdelkih na strmolškem gradu.

KLJUČNE BESEDE

Grad Strmol, srebrnina, Hribar, novi barok, novi rokoko

ABSTRACT

SILVERWARE AT THE STRMOL CASTLE

The silver tableware and other silver decorative items at the Strmol castle originate from various mainly Central European silversmith centres with the exception of some silverware of Russian provenience. Among them are hand-made pieces; yet the majority are serial or industrial products. They are defined by characteristics of historicist styles that were prevalent in arts and crafts from the middle of the 19th century to the beginning of the 20th. Most popular styles were baroque and rococo, which prevail in silver historicist items at the Strmol castle.

KEY WORDS

Strmol castle, silverware, Hribar, new baroque, new rococo

Srebrnine strmolskega gradu ne moremo obravnavati kot zaključene zbirke nekega umetno-obrtnega področja. Predvsem ne vemo, če je vsa notranja oprema gradu nedotaknjena preživela v naš čas, prav tako ne vemo, koliko pozornosti in načrtno zbirateljske vneme so nakupu srebrnih predmetov posvečali lastniki. Gotovo pa so srebrno posodje in drugi okrasni predmeti sodili k primerni hišni opremi, ki naj bi sooblikovala in reprezentirala podobo in družbeni položaj lastnikov gradu. Posvetila in lastniški monogrami na nekaterih predmetih le-te neposredno povezujejo z družino zadnjih lastnikov gradu. O članih družine pripovedujejo srebrni predmeti z monogrami Jožefa Gorupa, njegovega sina Milana, Milanove hčerke Ksenije, poročene Hribar, njenega moža Rada Hribarja in Ksenijine sestre Eleonore Gorup. Če si na podlagi ohranjene srebrnine dovolimo sklepati o tem, po kakšnem kriteriju so se lastniki gradu odločali pri nabavi srebrnine, lahko sklenemo, da jih je pri izbiri vodilo splošno uveljavljeno in sprejeto prepričanje, da se prav barok in rokoko najbolj prilegata potrebam, željam in okusu meščanstva.

Večji del srebrnine strmolskega gradu izvira iz srednjeevropskih srebrarskih delavnic oziroma iz njenih večjih, že tovarniško organiziranih obratov. Med njimi so redkejši, ročno izdelani kosi in serijski, po modelih v velikem številu ponovljeni izdelki. Po času nastanka jih umeščamo v obdobje od srede 19. stoletja do obdobja med obema svetovnjima vojnama, do 30. let 20. stoletja. Izjemo v tem, srednjeevropsko opredeljenem gradivu, predstavlja posodje iz ruskih srebrarskih delavnic. Slogovno govorimo o dolgem obdobju t. i. historicističnih slogov, ki zajemajo vso drugo polovico 19. stoletja in izzvenevajo še v prvi tretjini 20. stoletja. Z rahlim časovnim zamikom in z različnimi vsebinskimi poudarki lahko spremljamo historicistične sloge v vseh evropskih deželah. Industrializacija je na področju umetniškega oblikovanja uporabnih predmetov prinesla nekaj novega – cenovno ugoden serijski izdelek. S tem se je povečal krog odjemalcev. Zdaj je postalo srebrno posodje, prej namenjeno samo izbranemu krogu, dosegljivo tudi meščanstvu. Iz starih srebrarskih delavnic sta se razvili dve struji – prva industrializirana in druga, umetnosti bližja, čisto rokodelska smer. V želji, da bi izpolnile vsako željo naročnika in da bi bile pri tem tudi glede cene konkurenčne, so tovarne ponujale izdelke v vseh slogovnih zvrsteh hkrati. Brez zadržkov so posegale po vzorcih iz zakladnice preteklih slogovnih obdobj. Zato je okrasje velikokrat nalepljeno na formo predmeta brez organske povezave z njim, ker se niso ozirali na to, da določena oblika zahteva svoj poseben ornament. Takšno pojmovanje zgodovine kot neizčrpnega vira vzorov in idej je bilo duhovito označeno kot "Weideplatz für Gedanken-

faulheit" (pašnik miselne lenobe)¹. Med historicističnimi slogi sta se od srede 19. stoletja izredno močno uveljavila barok in rokoko. Pojmovali so ju kot "stila kraljev" in še danes najbolj reprezentirata bogastvo in sijaj. Tudi med strmolsko srebrnino je največ po baroku in rokokoju vzorovanih izdelkov. Od danes ohranjene opreme gradu predstavljamo slogovno izrazitejše in oblikovno zanimivejše srebrarske izdelke. Namizno posodje, ostanke nekoč večjih celot in samostojne kose obravnavamo v umetnostnozgodovinskem kontekstu po historičnem zaporedju nastanka. V oklepaju omenjene inventarne številke predmetov se nanašajo na sedanji popis inventarja v gradu v poglavju "Srebro".

Časovno in slogovno najbolj strnjeno skupino tvori namizno posodje, izdelano v ruskih srebrarskih delavnicah v obdobju drugega rokokoja. V naslonu na baročne in rokokojske forme 18. stoletja so v ruskih delavnicah v 40., 50. in 60. letih 19. stoletja oblikovali posodje v za barok značilnih vzvalovljenih razgibanih obrisnih linijah, obogatili pa so ga seveda z ustreznim izbranim in predelanim ornamentalnim okrasjem. Posodje ruske provenience na strmolskem gradu je izdelano iz masivnega srebra in učinkuje s poudarjeno trebušatostjo kontur čokato in težko. Manjka mu za rokoko tako značilna lahkotna gracilnost in nežna igrivost. Pogosto je posodje znotraj ali kar v celoti pozlačeno. Posodje ruske izdelave je največkrat označeno s štirimi žigi: z žigom za čistino srebra (84 /zlotnik/ = 875 / 1000), z žigom carskih preglednikov, z mestnim žigom in žigi mojstrov v kombinaciji z letnicami izdelave.²

Rusko skupino tvorijo srebrn in pozlačen samovar iz leta 1844 (inv. št. 48) in komplet s srebrn in pozlačen servis za kavo in čaj na pladnju iz let 1843, 1844 in 1845 (inv. št. 46). Oboje ima vtisnjen žig moskovskih delavnic mojstrov A. K. in M. G. Posamezni kosi so označeni tudi z žigom carskih preglednikov Gubkinja (na samovarju) in Sazikova (na servisu za kavo in čaj). Krajevno nedoločeni ruski delavnici mojstra W. K. in z žigom preglednika Radke-ja je bila opremljena leta 1856 izdelana srebrna sladkornica (šatulja) (inv. št. 62). Nadalje sta tu še srebrna sladkornica in ročka za mleko, ki ju je po formalnih značilnostih prav tako mogoče umestiti v obdobje 50. in 60. let 19. stoletja (inv. št. 40 in 45). Z nejasnim, morda peterburškim preglednim žigom so označene tri srebrne solnice (ali posodice za konfekt = slaščice). Dve sta delo mojstrov F. B. in A. T. iz 40. let 19. stoletja (inv. št. 22), tretja pa nosi žig mojstra J.(?) S. in letnico 186? (inv. št. 27). Gre za tipične izdelke ruskega, vendar povsem evropsko orientiranega srebrarstva srede 19. stoletja. Beograj-

¹ Mundt, *Historismus*, str. 44.

² Diviš, *Silberstempel*, str. 30–31; Tardy, *Les poicons*, str. 346–375.

Samovar. Moskva, delavnica A. K., dat. 1844.

ski umetnoobratni muzej hrani servis za čaj peterburške izdelave iz leta 1844 (inv. št. 16023), ki ga označujejo sorodne poteze in kot komparativno gradivo nazorno ilustrira stanje v ruskem srebrarstvu tega obdobja.³

Najbogateje oblikovan in ornamentiran je samovar iz leta 1844, ki je na podstavku in na trebušastem kotličku z vtisnjenimi rebri dopolnjen še z apliciranimi ulitimi novobaročnimi sestavi volut, listov, cvetja in rokaje (nesomerno oblikovan školjkast motiv). Da je samovar sodil k hišni opremi predstavnikov visokega plemstva, pove vgraviran grb s carsko krono in draperijo, podloženo s hermelinom.

Tudi servis za kavo in čaj iz let 1843–45 krasi na vseh posodah vgraviran lastniški plemiški grb. V grbovnem ščitku, obdanem z draperijo in krono na vrhu je videti ptiča na topu.

Domnevno peterburške izdelave sta miniaturni srebrni solnici ali posodici za konfekt iz 40. let 19. stoletja iz tankega stiskanega srebra v obliki ovalne razgibane skledice, stoječe na osmerokotni usločeni nogi s poševnim robom. Ustje skledice krasi novorokokojski stiliziran vegetabilni rob.

Servis za kavo in čaj. Moskva, delavnica A. K., dat. 1843–45.

³ Zorić, *Srebrnina u Srbiji*, št. kat. 13/49.

V 60. leta 19. stoletja sodi miniaturna srebrna okrogla trebušasta solnica ali posodica za konfekt na treh volutno zvitih nogicah. Usločeno ustje je obrobljeno z reliefnim vencem iz grčastih vej z listi. Tak dekorativni motiv spominja na opremo lovskih dvorcev, kjer je bila z lovom povezana vsa notranjost hiše od pohištva in slik ter lovskih trofej na zidovih do jedilnega servisa in pribora z držaji iz živalskih rogov.

Nekoliko drugačen vtis ustvarja srebrna sladkornica? (šatulja) iz leta 1856. Stoji na štirih kroglastih nogah in ima na čelni stranici odprtino za ključavnico. Gladko, rahlo vzvalovano ostenje stranic delijo iztisnjeni navpični profili, ki na pokrovu oblikujejo razgiban, iz konkavno konveksnih linij izveden okvir. V decentni dekoraciji in svetleči srebrni gladki zunanosti sladkornice je morda še mogoče slutiti odmeve bidermajerskega oblikovanja.

V skupino posodja, po izvoru iz nam bližjih srednjeevropskih središč, v prvi vrsti iz Dunaja, umeščamo več oblikovno zanimivih posod.

Na kaneliran baluster z dvignjenim predrtim pokrovom spominja srebrni posipalnik za sladkor ali začimbe iz leta 1856, delo verjetno budimpeštanske delavnice z deloma razpoznavnim mojstrskim žigom v ovalu (?NØ) (inv. št. 68). Formalno je njegova oblika izpeljana iz baročnih osnov in razen rebraste profilacije ne potrebuje nobenega drugega okrasja. Kot posebno obliko namiznega posodja so posipalnik s kupolasto predrtim pokrovom iznašli že v 17. stoletju in se je obdržal vse

Posipalnik za sladkor. Verjetno Budimpešta, delavnica (? NØ), dat. 1856.

baročno obdobje pa tudi vse 19. stoletje. Posipalnik za sladkor je severnoevropska posebnost in ga je v južnih deželah le redko najti. Posipalnike pa so v različnih deželah uporabljali tudi za dodajanje različnih začimb. Dunajska inačica posipalnika iz leta 1846 iz beograjskega umetnoobrnega muzeja (inv. št. 6002)⁴ je sicer nekoliko bogateje okrašena z motivom vrtničnih cvetov, za Dunaj tipičnim ornamentom, po katerem so dunajski srebrni izdelki tega časa dobili skupno ime Rosensilber, sicer pa oba posipalnika sledita isti slogovni usmeritvi drugega rokokoja.

V neki avstrijski delavnici mojstra A. B. je bila leta 1857 izdelana majhna solnica (inv. št. 30) iz tankega stiskanega srebra v nabuhlo razgibanih novobaročnih oblikah.

Johannu Wapplerju, na Dunaju delujočemu srebrarju med letoma 1852 in 1860,⁵ lahko pripišemo srebrno kozico s pokrovom na stojalu (inv. št. 41). Gre za posodo, v kateri je mogoče z miniaturnim gorilnikom zavreti ali ohraniti temperaturo tekočine v posodi. Nizko kozico z lesenim držajem poživljajo na posodi navpično postavljene izbokline, rahlo zvonasto dvignjen pokrov pa radialno razvrščeni pasovi z žlebiči. Stojalo kozice nosijo štiri uvite noge, prehajajoče na dnu v stilizirane šape. Med seboj so povezane z obročem, v katerega je vstavljen gorilnik.

Gladka srebrna sladkornica (ali šatulja) z rahlo nabreklih stranicami in pokrovom, stoječa na okroglih nogah (inv. št. 61) je označena z mojstrskim žigom Hermanna Südfelda, srebrarja na Dunaju, delujočega med letoma 1883 in 1909.⁶

Prav tako na Dunaju je bila v delavnici mojstra M. G. izdelana garnitura, ki jo sestavljajo skodelica na podstavku z žličko in sladkornica (inv. št. 41).

Oblikovana je v izrazitih linijah z dekorjem tre-

Kozica s pokrovom. Dunaj, delavnica J. Wappler, dat. 1858.

⁴ Zorić, *Srebrnina u Srbiji*, št. kat. 52.

⁵ Noever, *Wiener Gold- und Silberschmiede*.

⁶ Noever, *Wiener Gold- und Silberschmiede*.

tjega rokokoja iz stiskanega srebra. Na vseh kosih je vgravirano posvetilo: *Ob rojstvu H. R. 19. 3. 1901*. Garnitura je bila namenjena Radu Hribarju, zadnjemu lastniku gradu Strmol, verjetno kot krstno darilo. Preveriti bi veljalo, če se monogram M G ujema s katerim od žigov, ki jih je uporabljal Max Gedlitzka. Od tistih, ki so objavljeni, se naš nekoliko razlikuje le v obliki okvira. Max Gedlitzka je imel na Dunaju tovarno za izdelavo srebrnih izdelkov med letoma 1882 in 1913. V svoji tovarni je vpeljal številne tehnične novosti. Specializiral se je za izdelavo raznovrstnega posodja "v vseh slogovnih zvrsteh po lastnih in predloženih skicah".⁷

Sladkornica, del krstne garniture Rada Hribarja. Dunaj, M. Gedlitzka, okoli 1901.

Kot severnoitalijansko delo je označen svečnik iz stiskanega srebra, oblikovan v novorokokojski maniri (inv. št. 88).⁸

Koničen kozarec (inv. št. 78) z usločenim ustjem iz stiskanega srebra je v širokem pasu okrašen z drobnim geometrijskim vzorcem in novorenesančno kartušo. Vanjo je bil kasneje vgraviran napis: *Milan Gorup* (1870–1913, oče Ksenije Gorup – Hribar). Dekoracija in avstrijski uvozni žig za srebrne predmete, veljaven med letoma 1868 in 1872⁹ datirata kozarec, izdelan verjetno v Nemčiji, v čas pred letom 1872. V večjih setih, tudi v serijah izdelani kozarci so bili okrašeni tako, da so namenoma puščali prazne okrasne okvire (kartuše), ki so jih lahko kupci dali tudi kasneje tako ali drugače označiti po svojih željah.

Na drugem, prav tako koničnem kozarcu (inv. št. 79) je sredi vgravirane nežne rokokojske kartuše izpisan monogram E G, ki se najbrž nanaša na Eleonoro Gorup (rojeno 1895), sestro Ksenije Gorup – Hribar. Monogram je oblikovan v tipičnih

črkah poznega 19. stoletja, kartuša pa je delo veččega graverja iz obdobja tretjega rokokoja. Po katalogih tovarn, ki so izhajali ob razstavah, sodeč, je prav tretji rokoko nadvse ustrezal okusu meščanskih naročnikov.

Kozarec z monogramom E G, verjetno Eleonora Gorup, konec 19. ali začetek 20. stoletja.

V večjih serijah je bil izdelan srebrn stiskan dvoradni svečnik, uvožen v Avstrijo med letoma 1872 in 1902¹⁰ (inv. št. 75). Za izhodišče je oblikovalec modela uporabil klasicistične formalne prvine in jih združil v všečno celoto.

Mojster A. P. je v Pragi med letoma 1872 in 1922 izdelal majhno srebrno posodico¹¹ (inv. št. 29), ki ji verjetno manjka steklen vložek. Okrogla skledica na štirih usločenih nogicah je okrašena s stiskanim cvetličnim ornamentom z začetka 20. stoletja med trakovi, ki so speti v pentljo.

Okrogel srebrn medaljon (inv. št. 83) z reliefno upodobitvijo matere z otrokom je pritrjen na kvadratno žametno podlago in je označen z avstrijskih uvoznim žigom, veljavnim za mesto Linz med letoma 1902 in 1922.¹² Po modelu odtisnjen medaljon predstavlja mater v intimnem, čustvenem odnosu z otrokom. Mogoče je in predpostavljamo lahko, da je bil medaljon namenjen za krstna darila. Vzorov za model medaljona je bilo v sočasni likovni umetnosti na izbiro.

Po obliki zanimiv bokal s pokrovom (inv. št. 38) bi želel biti predstavnik posebne, zelo razširjene zvrsti baročnih pivskih posod, vendar natančnejši ogled pivskega vrča te uvrstitve ne potrdi. Za ponaredek ga označujejo tipične napake, ki se jim izdelovalci historicističnega posodja v drugi polovici

⁷ Noever, *Wiener Gold- und Silberschmiede*.

⁸ Rohrwasser, *Österreichs Punzen*, str. 63.

⁹ Rohrwasser, *Österreichs Punzen*, str. 74.

¹⁰ Rohrwasser, *Österreichs Punzen*, str. 74–75.

¹¹ Rohrwasser, *Österreichs Punzen*, str. 19–20.

¹² Rohrwasser, *Österreichs Punzen*, str. 19.

19. stoletja niso znali izogniti. Po obrtno tehnološki plati ga lahko opredelimo kot polindustrijski izdelek. Izdelan je iz vlečenega in cizeliranega srebra, pri nekaterih delih so uporabili tehniko ulivanja. Označen je s tremi žigi, ki naj bi zagotovili njegovo pristnost in z uradnim avstrijskim žigom za srebrne izdelke, uvožene v Avstrijo med letoma 1872 in 1902.¹³ Pravo poreklo vrča najprej razkrije njegova okrasitev. Na trupu vrča je v pravokotnem polju prikazana mnogofiguralna scena, ki bi jo lahko razložili kot vstop ali sprejem novega člana v neko družbo ali bratovščino, pri čemer je moral mladenič, ki ga dva možakarja vlečeta iz vodnjaka, dokazati svoj pogum ali spretnost. Hkrati pa je bilo treba za ta obred odšteti nekaj denarja, kar je pravkar opravil mož na levi strani prizora. Nastopajoči možje so oblečeni v izrazito moško špansko nošo 16. stoletja, nekateri nosijo nenavadna stožčasta pokrivala. Preostali del trupa je pokrit z baročnim rastlinskim ornamentom v pravokotnem okviru s polžasto zvitimi vogali. Rob bokalovega podstavka in pokrova krasi dokaj površno izvedena valovita vitica z listi in okroglimi sadeži, na pokrov pa je pritrjena drobna ulita plastika vojščaka v noši nemških landsknehtov z mečem v roki. Renesančni karakter izdaja tudi izvolut oblikovan ročaj, ki je na zunanji strani obogaten z reliefnim likom ženske kariatide, spominjajoče na renesančne groteske. Za ponaredke je značilna nezdržljivost forme z ornamentiko in hkratna uporaba časovno različnih slogovnih prvin. V našem primeru so figuralni prizor, kipec vojščaka in ročaj v časovnem neskladju z vegetabilnim ornamentalnimi poljem. Vemo sicer, da so bili uliti deli v rabi lahko tudi dalj časa, do izrabe kalupa na primer, vendar se predloga, po kateri so izdelali figuralno sceno, časovno nikakor ne ujema z baročnim akantovim ornamentom iz konca 17. ali začetka 18. stoletja. Za določanje pristnosti izdelka je enako pomembno poznavanje obrtniških postopkov in tehnik obdelave kovine. Razvoj tehničnih metod obdelave kovin (galvanoplastika, galvansko zlatenje in srebrenje) je omogočil natančno kopiranje historičnih del. Nekatere tovarne so imele v svojem programu poleg izdelave predmetov v historicističnih oblikah nove renesanse in novega baroka tudi natančno kopiranje znamenitih historičnih del (na primer – tovarna Christofle iz Pariza je leta 1872 izdelala kopije poznorimskega zaklada iz Hildesheima), kar se je skladalo s stilnim pluralizmom, uveljavljenim v umetnostnih prizadevanjih od srede 19. stoletja naprej. Omeniti velja, da je bil v ta namen ustanovljen leta 1860 tudi v Gradcu "artistično galvanoplastični zavod".¹⁴ Vodil ga je Carl Haas s sodelavci. Omenjamo ga zato, ker se je Haasova delavnica poleg kopiranja ukvarjala

tudi z izdelavo sakralnega posodja. V štajerskih cerkvah poznamo namreč enajst izdelkov iz Haasove graške delavnice v novogotskih in novobaročnih oblikah. Pivski vrč je bil najverjetneje izdelan v kateri od nemških tovarn v drugi polovici 19. stoletja. Omenimo le dve izmed njih, ki sta v svojih izdelkih skušali obuditi duha 16. in 17. stoletja. Ob dosledni predelavi vzorov so nemške tovarne izoblikovale razkošen slog nove renesanse in novega baroka in pri njiju vztrajale tudi čez konec 19. stoletja. V Hanauu sta bili to podjetji Weishaupt & Söhne in podjetje Augusta in Johanna Dan[jela] Schleissnerja.

O spremembi okusa in o novih prizadevanjih v likovnem ustvarjanju začetka 20. stoletja, tudi na področju oblikovanja uporabnih predmetov, priča le par kosov strmolske srebrnine.

Na dveh dunajskih izdelkih – na pravokotnem srebrnem pladnju podjetja Lippa & Co, ki je delala med letoma 1903 in 1924¹⁵ (inv. št. 8) in na okroglem srebrnem krožniku (inv. št. 10) še neugotovljenega proizvajalca se je uveljavila izrazita secesijska rastlinska okrasitev.

Pladenj. Dunaj, podjetje Lippa & Co, začetek 20. stoletja.

Manjša vaza (inv. št. 56) sledi modernim smernicam in se v okrasitvi plavajočih rib, razporejenih v širokem pasu na obodu vaze, izvedeni v tehniki tolčenja, približuje vzorom mnogih uveljavljenih oblikovalcev tega časa.

Kljub temu konec 19. in v prvi tretjini 20. stoletja še vedno nastajajo dela, pri katerih remiscenc na historicizem ni mogoče prezreti.

Na vzore elegantnih baročnih posod se naslanja srebrna omačnica s podstavkom (inv. št. 18) z nejasno odtisnjenim žigom proizvajalca, zato pa z vidno številko tovarniškega modela. Valovito razgibani obrisni liniji posode sledi vegetabilno zasnovana obroba. Iz listov in cvetov sta oblikovana tudi držaja.

Druga omačnica (inv. št. 15) ali majhen jušnik z manjkajočim pokrovom v ulitih delih prav tako uporablja rokokojske oblike, na trupu ima vgra-

¹³ Rohrwasser, *Österreichs Punzen*, str. 19.

¹⁴ Simoniti, Graški zlatarji, str. 83–85.

¹⁵ Noever, *Wiener Gold- und Silberschmiede*.

viran lastniški grb, v katerem je prebodeno srce in ptič z napisnim trakom TACUM.

Sedmerokraki srebrni svečnik imenovan girandole (inv. št. 74) na rebrasto profiliranem podstavku in balustrnem stebriču povzema za rokokoske srebrne izdelke tipično oblikovno rešitev, kakršno je uporabljala pri svečnikih tudi tovarna Christofle v Parizu.

Okrasna srebrna krožnika (inv. št. 3 in 7) s stiskanim cvetličnim ornamentom in rebrasto razgibanim robom sta delo še neugotovljene tovarne z motivom kače v žigu.

Okrasni krožnik (inv. št. 2) z gladkim dnom in predrtu izrezanim robom v obliki stiliziranih vitic je označen z avstrijskim žigom za domače izdelke, veljavnim od leta 1922 in z žigom tovarne, verjetno Aleksandra Sturma na Dunaju, ki jo je vodilo več članov družine med letoma 1882 in 1924.¹⁶

Med hišno opremo je bila za proizvodnjo na industrijski način najbolj hvaležna izdelava jedilnega pribora. Šele v 19. stoletju so namreč osnovnim oblikam – žlici, vilicam in nožu dodali različne oblike pribora za določeno rabo, ki so jih nato prodajali v različno velikih kompletih v lesenih škatlah. Samo tovarna Christofle je med letoma 1848 in 1867 izdelala 5,5 milijonov kosov jedilnega pribora. Za splošno rabo so bili najbolj prikladni vzorci iz 18. stoletja s številnimi variiranimi ploskimi, čisto ornamentalno okrašenimi držaji, kar se je ohranilo do danes. Na Strmolu je ohranjenih več setov jedilnega pribora. Omenimo najprej tistega srebrnega za 18 oseb – 315 kosov (inv. št. 93), ki ima vgraviran monogram J G (Jožef Gorup) in je označen z avstrijskim eksportnim žigom za srebro, veljavnim od leta 1925, nato drugega za 8 oseb (125 kosov) (inv. št. 92) iz posrebrene alpake, delo Würtembergische Metallwarenfabrik z vgraviranim monogramom R H (Rado Hribar), in na koncu še set za 6 oseb (78 kosov) (inv. št. 91), delo avstrijske tovarne Krupp Berndorf iz posrebrene alpake.

Na koncu se pomudimo še pri šatulji (inv. št. 59), ki je z družino Gorup – Hribar, še posebej s Ksenijo Hribar, neposredno povezana. Posvetilni vgraviran napis na spodnjem robu čelne stranice to zvezo pojasni takole: KUMICI GOSPEJ KSENIJI HRIBARJEVI OB BLAGOSLOVITVI LETALA "LOJZE" 3. AVGUSTA 1930 AEROKLUB LJUBLJANA. Za častno nalogo ob blagoslovitvi letala se je Aero klub z darilom oddolžil Kseniji Hribarjevi, ki je bila tudi sama navdušena pilotka. Ne vemo, ali je bila darovalcem znana zvrst tako oblikovanih šatulj in če so poznali njihov simbolni pomen. Gre namreč za kopijo poznosrednjeveških šatulj, po H. Kohlhassnu imenovanih "Minnekästchen".¹⁷ To so lesene šatulje z ravnim pokrovom in poglobljenimi

stranicami, ki so prekrte z rastlinskimi viticami (v našem primeru s poznogotskim akantom), z živalmi, človeškimi ali fantazijskimi figurami v nenavadnih, zapletenih vsebinskih sklopih s skrivnimi pomeni. Gre za like, vzete iz bogate zakladnice srednjeveških zgodb. Te šatulje večinoma izvirajo iz severnozahodne Nemčije in iz Švice. Bile so poslikane ali okrašene z rezbarijami in jih v taki obliki umeščajo v obdobje od 14. do vključno 16. stoletja. Njihova uporaba ali namembnost nista določno pojasnjeni in enoznačni, najpogosteje jih opredeljujejo kot darilo ali spomin ženina oziroma moža na čas zaroke ali poroke.

Šatulja s posvetilom Kseniji Hribar. Ljubljana, Jožef Eberle, dat. 1930.

Vsebinsko najvažnejši prizor je upodobljen na pokrovu šatulje in predstavlja lovsko sceno v gozdu. V središču vidimo damo, jahajočo na bajeslovnem bitju enoročcu. Tega vodi mož – suličar, damo pa spremljajo še lovec z uplenjenimi zajci, dva lovca sokolarja in lovec trobentač. V podrastju gozda sledi povorki trop lovskih psov. Na ostalih stranicah se pojavlja, morda bi lahko celo rekli, na gotske drolerije spominjajoča dekoracija. V gostem prepletu poznogotskih akantovih listnih vitic najdemo človeška in živalska bitja. Tu sta moža v boju z zmajem oziroma z levom, na hrbtni stranici gre recimo za prisposodbo življenja od rojstva do smrti (od leve proti desni ljubimca, doječa mati z otrokom, mož pri lovu, počivajoči starec). Šatulja je izdelana iz posrebrene kovine, vsi reliefi so uliti. Na hrbtni strani je vtisnjen napis: Jos. Eberle. Nabavljena je bila pri Jožefu Eberleju, ki ga arhivski dokumenti predstavljajo kot urarja in zlatarja, kot urarja in trgovca z zlatnino in srebrnino in kot trgovca juvelirja v Ljubljani.¹⁸ Bil je sin zvonarja (livarja) Alojza Eberleja, prišleka iz Tirolske, ki se je ustalil v Ljubljani in se tu poročil s Slovenko Eli-

¹⁶ Noever, *Wiener Gold- und Silberschmiede*.

¹⁷ *Lexikon des Mittelalters*, 5, str. 107–108.

¹⁸ SI ZAL, LJU 504, *Mesto Ljubljana, statistični popisi*, popis 1890, Karlovška 2 in popis 1931, Franciškanska 8; SI ZAL, LJU 500, *Mesto Ljubljana, domovinski oddelek*, t. e. 47; SI ZAL, LJU 88, *Okrožno gospodarsko sodišče v Ljubljani*, A I/136. Za prijazno posredovanje podatkov iz ZAL se najlepše zahvaljujem Sonji Anžič.

zabeto Indof iz Kurje vasi. Med letoma 1863 in 1879 se jima je na Karlovški cesti št. 2 rodilo šest otrok, kot predzadnji Jožef 4. marca 1875. Popis ljubljanskih prebivalcev ga leta 1931 omenja kot podnajemnika stanovanja v Frančiškanski ulici št. 8, kjer sta z njim živela še njegov nečak Artur kot pomočnik in Fritz Eberle kot poslovodja. Zadnji je 31. julija 1936 namesto Jožefa tudi vpisan v trgovski register pri okrožnem sodišču. Jožef Eberle je leto kasneje umrl (19. maja 1937). Iz povedanega sledi, da ni mogoče trditi, da je Jožef Eberle resnično tudi izdelovalec šatulje, čeprav jo je označil s svojim imenom. Dokumenti, ohranjeni v Zgodovinskem arhivu v Ljubljani, ga označujejo kot urarja in zlatarja, vedno pa hkrati tudi kot trgovca, torej kot posredovalca tovrstnih izdelkov. Kot trgovca ga najdemo tudi v registru pri okrajnem sodišču, kar natančneje opredeljuje njegovo dejavnost in ga uvršča med trgovce. Kot zanimivost naj dodamo, da se je leta 1931 opredelil za nemško narodnost z nemškim maternim jezikom, njegova starejša sestra Ana, modistka (roj. 1867) pa za jugoslovansko narodnost in za slovenski materni jezik. Resnični izdelovalec šatulje (lahko je pri delu sodelovalo več specializiranih obrtnikov) je moral imeti za relief odtise z nekega poznogotskega originala ali pa, kar je prav tako mogoče, s kakšnega ponaredka iz kasnejših obdobij. Teh se je ohranilo kar nekaj, izdelovali pa so jih v času romantike, v obdobju, ki se je navduševalo in znova odkrivalo srednji vek.

VIRI

- SI ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana
 LJU 88 – Okrožno gospodarsko sodišče v Ljubljani.
 LJU 500 – Mesto Ljubljana, domovinski oddelek.
 LJU 504 – Mesto Ljubljana, statistični popisi.

LITERATURA

- Diviš, Jan: *Silberstempel aus aller Welt*. Hanau : Dausien, 1988.
Lexikon des Mittelalters. CD-ROM-Ausgabe. Verlag J. B. Metzler, 2000.
 Mundt, Barbara: *Historismus*. München : Keyser, 1981.
 Noever, Peter: *Wiener Gold- und Silberschmiede von 1781 bis 1921 und ihre Punzen*. Wien : MAK, 2005. CD-ROM.
 Rohrwasser, Alfred: *Österreichs Punzen*. Perchtoldsdorf : Bondi, 1987.
 Simoniti, Marjetica: Graški zlatarji in srebrarji na slovenskem Štajerskem. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. XVII, 1981, str. 75–87.
 Tardy: *Les poisons de garantie internationaux pour l'argent*. 12. edition. Paris, 1977.

Zorić, Ivanka: *Srebrnina u Srbiji XIX veka*. Beograd : Muzej primenjene umetnosti Beograd, 1990. (katalog z razstave)

Z U S A M M E N F A S S U N G

Silberwaren auf Schloss Strmol

Silbertafelgeschirr und andere Schmuckgegenstände aus Silber auf Schloss Strmol stammen aus verschiedenen, überwiegend mitteleuropäischen Silberschmiedekunstzentren. Eine Ausnahme davon stellt das in russischen Silberwerkstätten angefertigte Geschirr dar. Das Gros der Silberwaren stellen bereits Industrieerzeugnisse dar, einige sind auch Handarbeit. Ihrer Entstehungszeit nach werden die Silberwaren von Strmol zum Zeitalter der historistischen Stile gezählt, in die Zeit von der Mitte des 19. Jahrhunderts bis zum Anfang des 20. Jahrhunderts. Von dieser Einteilung weichen nur einige wenige Stücke ab, die im Geiste des neuen, sezessionistischen Stils angefertigt sind, der in der Ornamentik am deutlichsten zum Ausdruck kommt. Zum Zeitalter des Neurokoko gehört ein Tafelgeschirr aus den Moskauer und anderen russischen Werkstätten, die unter starkem Einfluss der europäischen Silberschmiedekunst standen. Ihrer Qualität nach treten ein vergoldeter Samovar aus dem Jahr 1844 sowie ein Kaffee- und Teeservice aus den Jahren 1843-45 hervor, eine Arbeit der Moskauer Werkstätten mit den Initialen A.K. und M.G. In Wien, der Residenz des damaligen gemeinsamen Staates, wurden mehrere interessante Geschirrstücke angefertigt. Darunter auch eine Taufgarnitur mit einer Widmung, für Rado Hribar anlässlich seiner Geburt im Jahr 1901. Aus Budapest stammt eine Streudose für Zucker aus dem Jahr 1856, aus Prag eine kleine Schüssel vom Beginn des 20. Jahrhunderts. Außer dem Geschirr im Neubarock- und Neurokokostil wecken unsere Aufmerksamkeit auch ein Bierkrug mit Deckel (Humpen) als Beispiel einer deutlichen Nachbildung barocker Trinkgefäße, und eine Schatulle, Geschenk des Aeroklubs Ljubljana für Ksenija Hribar aus dem Jahr 1930. Letztere wurde bei dem Ljubljanaer Uhrmacher und Silberwarenhändler Josef Eberle angeschafft – eine Kopie spätmittelalterlicher Schatullen. Mit den ehemaligen Schlossbesitzern sind besonders jene Gegenstände eng verbunden, die mit eingravierten Monogrammen geschmückt sind.